

EEN ZWERFSTEEN VAN VRAGENDER

A.R. van Manen *

SAMENVATTING

In dit artikeltje wordt een zwerfsteen beschreven, gevonden bij Vragender, gelegen in de Oost-Achterhoek, een streek die 30 à 40 jaar geleden sterk de aandacht trok van amateurgeologen, maar sindsdien als zwerfsteengebied wat buiten de aandacht kwam.

De steen kan uit het Eoceen van België of Noord-Frankrijk stammen en tijdens het Pleistocene door Maas of Rijn naar de Oost-Achterhoek zijn getransporteerd.

ZWERFSTEENZOeken IN DE OOST-ACHTERHOEK

Men zou een zekere heimwee kunnen koesteren naar de tijd - de goede oude - toen het zwerfsteenzoeken in de Oost-Achterhoek nog een fluitje van een cent leek vergeleken bij het huidige graaien in de gier, waartoe helaas het zoeken op onze akkers tegenwoordige zo vaak lijkt te ontaarden.

In die goede oude tijd trouwens hoefde men zich in het geheel niet tot de akkers te beperken. Nog niet zo heel lang geleden waren talrijke grindgaten tussen Aalten en Eibergen een Eldorado voor de stenenzouwer. Indien gewenst kon men ook een pas afgeplagd stuk heide opzoeken en zich aldaar trainen in het bukken.

KOENDERINK (1958/1959) vertelt ons dat meester Bernink (de grote man van Natura Docet te Denekamp) niet eens zover hoefde te reizen voor stenen van het Vragenderveld. Hij vond ze als het ware te zijnen behoefte aangevoerd, al tussen Diepenheim en Neede, waar ze gebruikt werden bij een wegaanleg. 'Wat zwaaide hij de hamer'..., zegt Koenderink. Het Vragender-/Lievelderveld zal trouwens wel één van Berninks 'Heiden' zijn geweest, gezien zijn boekje 'De Keien Onzer Heiden'.

Blijkens publikaties van de N.G.V. is in de eerste jaren van het bestaan van onze vereniging in de uiterste oosthoek van ons land nog druk ge-

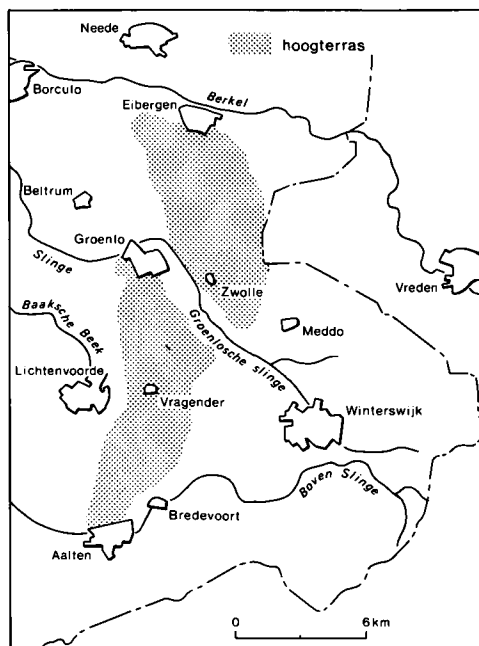

Fig. 1: Overzichtskaart van het gebied. Met dank aan C. Ehlers.

zocht en hamergezwaaid. Men vond er onder meer granieten, ijzerkiezels, fraaie schelpafdrukken en verkiezeld hout. In menig museum liggen stukken te pronken met als herkomst: Aalten, Lichtenvoorde, Vragender, Groenlo, Zwolle, Eibergen, Winterswijk, Meddo. Allemaal ongeveer één pot nat!

Maar na die glorie-tijd is het er erg stil geworden. De zandgaten gingen dicht; de laatste restjes heide waren al eerder verdwenen. Een enkele eenzame figuur - ik dus o.a. - rept zich in de herfst achter de combines (mais-maai-dorsmachines) aan en voor de gierkarren uit om zo snel mogelijk nog een paar interessante stenen te rapen. Eigenlijk wil ik zeggen dat het zwerfsteenzoeken nog altijd een plezierige bezigheid is: warm aan te bevelen. Men moet wat meer geduld opbrengen, maar er valt nog altijd veel moois te vinden.

Ik wil een nog enkel woord zeggen over het gebied zelf en verder melding maken van een vondst die ik persoonlijk althans erg leuk vond.

HET GEBIED

Ik heb het over het plateau - of de restanten van het plateau - ten oosten van ongeveer de lijn Aalten-Vragender-Groenlo-Eibergen. Als men vanuit het westen komt, merkt men duidelijk dat men bij Aalten en ook bij Vragender in een hoger gebied komt. Het beste kan men dit natuurlijk beleven als men er eens een fietstochtje maakt. En dat is eigenlijk best aan te bevelen.

Ten oosten van de genoemde lijn treft men dan aan wat men vroeger hoogterras of hoofdterras (Duits: Hauptterrasse) noemde en dat bij Wezel in Duitsland van de Rijn afbuigt richting Bocholt en dan tussen die laatste plaats en Aalten ons land binnenkomt. Op de plateau-resten treft men vaak stenenrijke akkers aan. Met behulp van een eenvoudige kaart kan men er al naar op zoek gaan, als men let op de namen die op -veld eindigen: het Vragenderveld, het Meddosed veld, het Grote veld etc. Vaak zijn het voormalige heidevelden, waar de schapen ronddoelden en waar de boer de voor hem noodzakelijke plaggen stak.

Men kan er stenen vinden van oostelijke her-

komst (mogelijk formatie van Enschede), meer van zuidelijke herkomst (mogelijk formatie van Sterksel) en ook heel wat noordelijke zwerfstenen (formatie van Drenthe). Alles ligt er vrolijk door elkaar en de herkomst is slechts in zoverre te vermoeden als de steen herkend kan worden aan aard of fossielinhoud. Echt speurwerk.

DE STEEN

Nu dan de steen waarover ik het in het bijzonder wil hebben. Vorig jaar vond ik hem in de buurt van de Besselinkschans - restanten van een militair bolwerk uit de tachtigjarige oorlog, maar nu in gebruik als crossbaan - onder Vragender. De mais was nog niet van het land, maar het had juist een paar dagen lekker geregend en ik speurde naar plekjes waar stenen te voorschijn gekomen konden zijn. Ik zag hem op een zandweg, aan de bosrand. Bij regen spoelt daar veel zand naar een lager gedeelte, zodat er telkens weer stenen zichtbaar worden. Er stak maar een puntje boven de grond uit, maar dat zag er merkwaardig genoeg uit om mij ertoe te brengen om de steen uit te graven. Ik weet nog dat ik dacht: 'Als je niet beter wist, zou je denken dat het een versteende mammoetkies is'. Thuis, na het afspoelen van de modder, werd de ware aard pas zichtbaar.

Fig. 2: De zijde met de grote afdruk; deze zet zich nog een kleine 4 cm in de steen voort. Foto W.W. Hakstege.

Fig. 3: In de gelaagde opbouw van de zwerfsteen valt de kleine afdruk van een slak goed op. Foto W.W. Hakstege.

BESCHRIJVING

De kleur is geel. Het is vuursteen of hoornsteen, afgezet in banden van afwisselend harder en zachter materiaal. Vandaar dat lamelachtige, waardoor ik even aan een mammoetkies dacht. Hij meet ongeveer 10 bij 9 bij 5 cm. Aan één zijde heeft de wind erop gewerkt. Daar heeft hij een scherpe kant en een mooie glans (zie fig. 2 en 3). Ook is hij wat afgerond. Het interessantst is dat er een aantal holtes in voorkomen die duidelijk maken dat er hoornslakjes en -slakken in hebben gezeten. Soortbepaling lijkt mij niet gemakkelijk. Dat is meestal bij zwerfstenen. Maar aan één zijde bevindt zich een zó grote holte, dat het hier wel moet gaan om een slak van meer dan 9 cm lengte (zie fig. 2). Het kan best zijn dat ons slechts het bovengedeelte is overgeleverd.

Vanzelfsprekend denk je dan aan de reuze-cerithiums uit het Eoceen van Frankrijk: *Campanile (Campanile) giganteum* (LAMARCK), een tijdens het Lutétien wijdverbreide soort in West-Europa. Menigeeen waagde in de buurt van Darné (Bekken van Parijs) al zijn leven om aan zo'n prachtfossiel te komen. Ze werden wel langer dan een halve meter! Toen ik er eens was, heb ik op veilige afstand van die griezelig ondergraven wand een paar fragmentjes opgeraapt.

Van mijn Vragender exemplaar is dus 9 cm in en aan de steen te meten. Toch al heel wat.

MOGELIJKE HERKOMST

Misschien is de steen door de Maas hierheen gebracht (Formatie van Sterksel). Hij zou dan uit België of Noord-Frankrijk afkomstig kunnen zijn. Ik denk ook aan de Nummulieten-hoornsteen - ook geel en ook Eoceen - die hier zo nu en dan gevonden wordt. Die moet uit het gebied tussen Sambre en Maas stammen in België. Ik vond er twee exemplaren van.

Natuurlijk heb je geen absolute zekerheid wat determinatie en herkomst betreft. Maar wanneer heb je dat wel bij zwerfstenen?

LITERATUUR

- KOENDERINK, A.G., Fossiel hout. Grondboor & Hamer 1958/1959.
- LIJN, P. VAN DER, Het Keienboek. Zesde druk. (bewerkt door Dr. G.J. Boekschoten. Zutphen.
- ZONNEVELD, J.I.S., Tussen de bergen en de zee. Vijfde druk. Utrecht, 1980.
- MÜLLER, A.H., Lehrbuch der Paläozoologie. Band II, Teil 2. 3e Auflage. Jena, 1981.
- PELETIER, W. en KOLSTEE, H.G., Winterswijk, Geologie deel I. Wetenschappelijke mededeling K.N.N.V. no. 175. 1986. In de uitgebreide literatuuropgave bij dit werk worden ook andere publicaties over dit gebied genoemd.